

Prof. Dr. Vasile Cristescu

**Schimbarea la față a lui Hristos
și experiența ei mărturisitoare
în viața Bisericii**

(Omilii patristice traduse și studii teologice)

Ediția a doua, revizuită

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Doxologia
Iași, 2023

Cuprins

Introducere	7
Schimbarea la față a lui Hristos și experiența rugăciunii către El la Origen	11
Schimbarea la față a lui Hristos în învățătura și viața Bisericii	37
Mărturisirea credinței în viața Bisericii	47
Sfântul Efrem Sirul, „Eufratul spiritual al Bisericii”	61
Sfântul Grigorie de Nazianz <i>Cuvântarea a XV-a. În cinstea Macabeilor</i>	69
Sfântul Efrem Sirul <i>Cuvântare la locul scripturistic „Să nu mai fie pe pământ cel fără de lege și să nu mai vadă slava Celui Preaînalt” (Isaia 26, 10)</i>	83
Sfântul Efrem Sirul <i>Cuvântare despre Schimbarea la față a lui Hristos</i>	93
Sfântul Proclu al Constantinopolului <i>Omilia a 8-a la Schimbarea la față a Domnului nostru Iisus Hristos</i>	105
Sfântul Proclu al Constantinopolului <i>Omilia a doua la Schimbarea la față a Domnului nostru Iisus Hristos</i>	111
Vasile al Seleuciei <i>Cuvântarea (40) la Schimbarea la față a Domnului nostru, Dumnezeul și Mântuitorul Iisus Hristos</i>	115

Sfântul Anastasie Sinaitul

*Omilie la sărbătoarea Sfintei Schimbări la fața a lui Hristos,
Dumnezeul nostru* 123

Sfântul Andrei Criteanul

*Cuvântarea a 7-a. Despre Schimbarea la fața
a Domnului nostru Hristos* 137

Sfântul Ioan Damaschinul

*Omilie și acrostih la sărbătoarea Schimbării la fața
a Domnului nostru Iisus Hristos* 157
Acrostih la aceeași sărbătoare 181

Sfântul Ierarh Leon cel Mare, episcopul Romei

*Omilie rostită sâmbăta de dinainte de a doua duminică
a postului despre Evanghelia după Matei:
„În vremea aceea, Iisus a luat cu Sine pe Petru,
Iacov și Ioan, fratele lui, și i-a dus de o parte,
pe un munte înalt” și următoarele (Matei 17, 1)* 185

Sfântul Ierarh Chiril, arhiepiscop al Alexandriei

*Împotriva celor ce nu vor să mărturisească că
Sfânta Fecioară este Născătoare de Dumnezeu* 193

Sfântul Chiril al Alexandriei

Epistola irenică către Ioan de Antiohia 221

Sfântul Chiril al Alexandriei

Omilia a 4-a de la Efes 229

Sfântul Chiril al Alexandriei

Explicarea Mărturisirii de credință de la Niceea 233

Indici tematici 255

Introducere

Mulțumim lui Dumnezeu că, după apariția acestei lucrări în prima ediție la Editura „Astra Museum” din Sibiu (2016), ne-a făcut posibilă apariția ei în a doua ediție și la Editura Doxologia din Iași în acest an.

Schimbarea la față a lui Hristos sau strălucirea feței Lui ca soarele și transfigurarea veșmintelor Lui făcute albe ca lumina este evenimentul mântuitor al persoanei divino-umane a lui Hristos prin care lumina dumnezeiască proprie lui Hristos a putut fi văzută de Sfinții Apostoli luați de El pe munte printr-o lucrare tainică a Duhului Sfânt, trăită și mărturisită ca energie divină necreată și transmisă Bisericii, care a păstrat-o și a păzit-o ca atare atât în învățătura, cât și în viața ei până astăzi. Învățătura aceasta este strâns legată de întreaga învățătură a Bisericii despre Hristos, Duhul Sfânt, Sfintele Taine, har, îndumnezeirea omului ca urmare a îndumnezeirii lui în Hristos, viața viitoare și celelalte, fiind oglindită astfel în spiritualitatea răsăriteană. Strâns legată de învățătura și viața Bisericii cu privire la lumina necreată arătată la Schimbarea la față a lui Hristos și văzută ca atare este și trăirea ei în viața monastică exprimată în curentul de reînnoire spirituală a vieții Bisericii numit isihasm, care avea la bază rugăciunea inimii, ca și în experiența personală a acestei rugăciuni în viața creștinilor.

Dar toate aceste realități se bazau, la rândul lor, pe explicația și aprofundarea învățăturii despre har ca energie necreată, așa cum au fost redată de marii Părinți ai Bisericii atunci când

au vorbit de Schimbarea la față a lui Hristos. Dintre mulți Părinți normativi pot fi numiți cei ale căror omilii despre Schimbarea la față a lui Hristos sunt traduse pentru prima dată în limba română în lucrarea de față: Sfântul Proclu, Patriarh de Constantinopol, Sfântul Ioan Damaschinul, Sfântul Andrei Criteanul, Vasile de Seleucia, Sfântul Anastasie Sinaitul, Sfântul Ierarh Leon cel Mare, episcopul Romei.

Învățătura lor stă în strânsă legătură cu învățătura Sfinților Apostoli despre Hristos schimbat la față; este chiar păstrarea acesteia și redarea ei în integritatea și identitatea ei. O astfel de învățătură a putut să facă legătura dintre Hristos pre-pascal, Hristos înviat și Hristos Cel ce va veni, căci lumina arătată la Schimbarea la față a lui Hristos este aceeași cu cea a lui Hristos Care va veni.

Totodată, ca anticipare a Învierii, Schimbarea la față aparține vieții prepascale a lui Hristos; chiar în ea se manifestă destinația omului în mod unic, care este împlinită în înviere. Astfel, la Schimbarea la față a lui Hristos a avut loc descoperirea anticipată a vieții viitoare și a destinației ultime a omului. Prin învățătura despre slava lui Dumnezeu de pe fața lui Hristos ca energie necreată și ca anticipare a eshatonului poate fi găsită astfel o legătură între Hristos pre-pascal, Hristos înviat, și Hristos Care va veni¹. Biserica Răsăriteană oferă astfel o punte de legătură între aceste aspecte aflate în atenția hristologilor apusene moderne și actuale².

Dar slava arătată la Schimbarea la față a lui Hristos este aceeași cu slava Tatălui și a Duhului Sfânt, așa cum arată acești

¹ Despre aceasta am vorbit în teza noastră de doctorat *Die Anthropologie und ihre christologische Begründung bei Wolfhart Pannenberg und Dumitru Staniloae*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2003.

² Michael Welker, *Gottes Offenbarung. Christologie*, 2. Auflage, Neukirchen-Vluyn, 2012, p. 266.

mari Părinți ai Bisericii. Persoanele Sfintei Treimi au însă nu numai aceeași slavă, putere și mărire, ci sunt și deoființă. Deoființimea persoanelor trinitare este cea care conduce la învățătura despre aceeași slavă a lor. Sfântul Chiril al Alexandriei este unul din marii Părinți ai Bisericii care ne oferă o explicare a Mărturisirii de credință de la Niceea ce are în centru problema deoființimii Fiului cu Tatăl, a cărei traducere o facem în lucrarea de față.

Împărtășirea de lumina necreată arătată la Schimbarea la față a lui Hristos este însă posibilă atât pentru îngeri, cât și pentru oameni numai prin mijlocirea Născătoarei de Dumnezeu, Pururea Fecioarei Maria. Calitatea aceasta a Maicii Domnului, de Născătoare de Dumnezeu, a fost apărută cu putere de Sfântul Chiril al Alexandriei. În lucrarea de față oferim traducerea tratatului Sfântului Chiril *Împotriva celor ce nu vor să mărturisească că Sfânta Fecioară este Născătoare de Dumnezeu*. Avem astfel lucrări ale marilor Părinți ai Bisericii care fac legătura dintre deoființimea Persoanelor trinitare, caracterul necreat al harului sau al luminii necreate arătate la Schimbarea la față a lui Hristos și împărtășirea de el prin mijlocirea Maicii Domnului, Născătoarea de Dumnezeu. Aceste capitole esențiale de învățătură stau la baza mărturisirii lor în viața Bisericii Răsăritene.

Prof. Dr. Vasile Cristescu
Iași, Buna Vestire
25 martie 2023

Schimbarea la față a lui Hristos și experiența rugăciunii către El la Origen

Unii cercetători actuali ai operei lui Origen afirmă că pentru a avea o înțelegere adevărată a gândirii lui, Origen nu trebuie citit și interogat prin categoriile gândirii de astăzi¹. „Îndeosebi nu trebuie să încercăm să facem ca doctrina lui să intre în cadre care nu sunt ale ei, chiar dacă acestea sunt cele ale teologiei noastre contemporane: el trebuie studiat în articulațiile sale proprii, urmând schemele și reprezentările sale preferate”².

Alții însă remarcă faptul că anume acesta este punctul în jurul căruia teologia Bisericii a intrat în dispută până în zilele noastre³. „Numai puține teme, care adesea se repetă, sunt demne de menționat. În prim-plan se află mereu întrebarea: «Este Origen un om al Bisericii?».”⁴

O parte din teologii români contemporani și-au însușit total afirmația cercetătorilor din prima grupă, criticând virulent – fără însă o fundamentare teologică – pe cei ce-și

¹ H. Crouzel, *Théologie de l'image de Dieu chez Origène*, Paris, 1956, p. 14.

² *Ibidem*.

³ A. Grillmeier, *Jesus der Christus im Glauben der Kirche*, Bd. 1, 3. Aufl., Freiburg im Breisgau, 1990, p. 268. E. von Ivanka a reproșat unor studii recente, ca de exemplu celor ale lui H. Crouzel, lăsarea în umbră a celor mai aventuroase și mai originale aspecte ale gândirii lui Origen (*Der geistige Ort von περὶ ἀρχῶν zwischen dem Neuplatonismus der Gnosis und der christlichen Rechtgläubigkeit*, *Scholastik* 35 (1960), pp. 481-503).

⁴ A. Grillmeier, *op. cit.*, p. 268.

pun întrebarea dacă întreaga învățătură a lui Origen justifică caracterul ei normativ pentru viața Bisericii⁵, pentru ca odată admisă aceasta să fie admisă și apartenența lui deplină la învățătura Bisericii.

Din expunerea ideilor lui Origen cu privire la Schimbarea la față a lui Hristos și, totodată, a concepției lui despre rolul și revelația lui Hristos Cuvântul întrupat în planul mântuirii ca și al rugăciunii adresate Lui, vom înțelege o parte dintre motivele care au determinat Biserica creștină să ia atitudine față de Origen. Dificultatea analizării acestor aspecte este dată însă de lipsa de coerență a învățăturilor lui Origen, de lacunele, contradicțiile și multitudinea ipotezelor prezente în sistemul lui. Ele nu sunt altceva decât expresia unui sincretism doctrinar căruia Origen i-a fost tribut. Despre acest sincretism vorbește Endre von Ivánka într-o scurtă analiză a operei lui Origen, *Despre principii*: „Nimeni nu va contesta faptul că conținutul doctrinar al operei $\pi\epsilon\rho\iota\ \alpha\rho\chi\omega\nu$ este o denaturare a adevăratei tradiții creștine într-o înțelegere înrudită cu gnoza și cu neoplatonismul”⁶.

⁵ Vezi studiul „Origen în România (1926-1989), al lui Cristian Bădiliță, la lucrarea lui Henri Crouzel, *Origen*, trad. de Cristian Pop, Sibiu, 1999, pp. 381-395. Bădiliță critică acerb, însă fără argumente teologice, pozițiile celor mai mari teologi ortodocși – Preoții profesori D. Stăniloae și G. Florovsky – față de învățătura lui Origen.

⁶ E. von Ivánka, *op. cit.*, 481. „În esență, la Origen domină o intenție de gândire cu totul creștină. Din cauza unei lipse de înțelegere a creației, ea este dusă până la capăt cu elemente de gândire neoplatonică (a căror valoare este primită fără ezitare) și cu o metodă de gândire gnostică (a unei multitudini creaturale dintr-un eveniment precosmic), încât conținutul creștin este denaturat prin influența substanțială a ontologiei neoplatonice în trepte și asemănarea formală într-un mod problematic, cu mitul gnostic al existenței” (*ibidem*, p. 502). Referindu-se tot la *De principiis*, Eugène de Faye vede și el mai curând influența unor principii străine decât

Vom vedea însă că incoerența și contradicțiile din învățăturile lui Origen sunt prezente nu numai în aspectele de care vorbește von Ivánka, ci și în altele, cum ar fi în cel ce se referă la rolul umanității lui Hristos în procesul mântuirii și al revelației împlinite de El ca Fiul al lui Dumnezeu întrupat.

Tema Schimbării la față a lui Hristos ocupă la Origen un loc modest. Singura expunere mai amplă a Schimbării la față este făcută de acesta în Comentariul său la Evanghelia după Matei⁷. Aici însă el face mai puțin o exegeză proprie și mai mult o dezvoltare a unei teme văzute în relatarea evanghelică despre Schimbarea la față. Se poate observa astfel ceva din poziția lui Origen exprimată în opera sa *Contra lui Celsus* cu privire la aceeași temă: Schimbarea la față formează nu atât un obiect al expunerii, ci devine mai degrabă o măsură a explicației în tratarea altor teme, cum ar fi: posibilitatea

expunerea învățaturii de credință a Bisericii: „În prefața la *De Principiis*, Origen trece în revistă principalele credințe creștine ale timpului său. Ceea ce ne oferă el nu este o *regula fidei*. În nici o parte el nu lasă să se înțeleagă că acesta este formularul învățăturilor pe care le mărturisea Biserica din Alexandria, cu atât mai puțin regula dogmelor Bisericii însăși. Este numai ansamblul de principii esențiale ale credinței creștine pe care el trebuie să-l explice și să-l interpreteze” (*Origène. Sa vie, son oeuvre, sa pensée*, vol. 2, Paris, 1927, pp. 230-231). G. Bardy vede motive serioase de neli-niște în prezența unor expresii din *De principiis*. „Micile abilități folosite de Rufin pentru a atenua textul original nu sunt făcute ca să ne asigure. În mod vizibil, Origen se complace mai mult decât am vrea în reverii grandioase în care îl antrenează curiozitatea sa. El are prea multă stimă pentru gnoză, pentru cunoașterea perfecțiunilor, prea mult dispreț pentru simpla credință a credincioșilor obișnuiți” (*La vie spirituelle d'après les Pères des trois premiers siècles*, Paris, 1935, pp. 269-270).

⁷ Origenes, *Matthäusevangelium*, în: „Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte“, Bd. XII, hg. von E. Klostermann und L. Früchtel, Berlin, 1941, pp. 36-43.

cunoașterii lui Dumnezeu, explicarea coborârii Logosului în lume și afirmarea învierii generale.

Capitolele 36 și 37 din tomusul XII al Comentariului la Evanghelia după Matei ne introduc în hristologia afirmată în Schimbarea la față: „După șase zile, conform lui Matei și Marcu, El i-a luat pe Petru, Iacob și fratele lui Ioan și i-a dus deoparte pe un munte înalt; și S-a schimbat la față înaintea lor... Mie mi se pare că cei ce au fost duși de Iisus pe muntele înalt și învredniciți să privească deoparte Schimbarea Sa la față n-au fost duși fără sens după cuvântările ținute mai înainte. Pentru că întregul cosmos, această operă deplină a creației, s-a făcut în șase zile, un număr deplin, de aceea cred că cel ce depășește toate lucrurile din lume nu-și mai îndreaptă privirea spre lucrurile văzute, căci acestea sunt trecătoare, ci asupra lucrurilor nevăzute și numai asupra lor, căci acestea sunt veșnice, ceea ce este spus prin cuvintele: «după șase zile Iisus a luat cu Sine pe câțiva»... Dacă însă cineva, precum am spus, a depășit cele șase zile, va serba pe muntele înalt un nou sabbat, plin de bucurie datorită contemplării lui Iisus, schimbat la față înaintea lui... Vei întreba, însă, dacă El, ca Cel ce S-a schimbat la față înaintea celor ce au fost duși de El pe munte, le-a apărut în chipul lui Dumnezeu, pe care l-a avut mai înainte”⁸.

Origen vede în cuvintele „șase zile” pe care le așază la începutul explicației sale o afirmație în a cărei dimensiune „șase zile” stau în legătură interioară cu Schimbarea la față. Muntele și evenimentul legat de el este văzut ca celălalt capăt al operei de creație în șase zile în măsura în care acesta afirmă și existența omului aflat în el. Origen vede o anumită tensiune între situația în care omul „își îndreaptă privirea asupra lucrurilor văzute, trecătoare” și cea a „serbării noului sabbat”, „a

⁸ *Ibidem*, XII, 36 și 37.

contemplării lui Iisus schimbat la față”. Soluția este dată de urcarea pe munte.

Scopul acestei urcări este contemplarea chipului de mai înainte al lui Dumnezeu în Schimbarea la față. Aceasta nu este numai depășirea unei situații de mai înainte și urcarea spre una nouă, ci, văzută din punctul de vedere al Logosului, ajungerea din nou la o situație de mai înainte și prin aceasta încheierea unui eveniment, în care sfârșitul devine din nou începutul. Deoarece Origen include în tâlcuirea lui referitoare la Schimbarea la față elementele „șase zile”, „urcare”, „vederea lui Hristos schimbat ca vedere a Logosului în chipul Lui de mai înainte”, poziția sa privitoare la Schimbarea la față a lui Hristos se extinde de la limitarea, la un singur element în viața lui Iisus în fața a trei ucenici aleși la expunerea tuturor treptelor al căror scop suprem este Schimbarea la față a lui Hristos.

Treptele revelației din expunerea Schimbării la față redată în textul de mai sus nu pot fi văzute ca redare a treptelor revelației epocilor unice din istoria mântuirii. Diversitatea treptelor revelației este determinată de relația cu diversitatea chipurilor Logosului, iar acestea stau în acord cu capacitatea de cuprindere a oricărui om: „Logosul are diferite chipuri, El apare fiecăruia după cum i se potrivește și nu Se descoperă nimănui peste puterile lui”⁹.

Pe această linie Schimbarea la față a lui Hristos este văzută ca scop al evenimentului revelației și nu pe linia unei urmări istorico-obiective a fazelor revelației. În legătură cu expunerea de mai înainte, Origen adaugă: „Vei întreba dacă El S-a schimbat la față înaintea celor care au fost duși de El pe munte și le-a apărut în chipul pe care l-a avut mai înainte, astfel că pentru unii de jos are chipul robului, pentru alții, care după

⁹ *Ibidem.*

șase zile l-au urmat Lui pe muntele înalt, nu acela, ci cel al lui Dumnezeu. Ascultă însă aceasta spiritual, dacă poți, ca să iei aminte în același timp că nu se spune simplu că el S-a schimbat, ci cu un anumit adaus necesar, pe care Matei și Marcu l-au scris; după amândoi El S-a schimbat la față înaintea lor. După toate acestea vei spune că este posibil că Iisus S-a schimbat la față înaintea unora cu această schimbare, înaintea altora însă în chiar același timp nu S-a schimbat.

Dacă însă vrei să vezi Schimbarea la față înaintea acelor care împreună cu El au urcat deoparte pe muntele înalt, privește pe de o parte pe Iisus cel sesizat mai simplu în Evanghelii, și, cum ar spune cineva, cunoscut după trup, pentru cei ce nu urcă pe muntele înalt al înțelepciunii prin fapte înălțătoare, pe de altă parte, pentru cei care urcă, pe Cel ce nu mai este cunoscut după trup, ci prin toate Evangheliile cunoscut ca Dumnezeu după cunoaștere privit în chipul lui Dumnezeu; înaintea acestora Iisus se schimbă la față și nu înaintea vreunuia dintre cei de jos¹⁰.

Prin acest text este făcut un pas mai departe în explicarea Schimbării la față a lui Hristos având ca fond diferitele chipuri ale lui Hristos, potrivit puterii de cuprindere a omului. Schimbarea la față trebuie înțeleasă în sensul că pentru cei „de jos” Hristos are chipul robului, pentru cei „de sus” chipul lui Dumnezeu. Origen afirmă aceasta îndrumându-l pe cel ce întrebă despre înțelegerea spirituală a Scripturii. În orizontul înțelegerii spirituale a Scripturii ce privește Schimbarea la față a lui Hristos, cititorul înțelege că nu se spune în sensul istorico-obiectiv că Hristos „S-a schimbat la față”, ci că afirmarea acestei Schimbări conține o relație necesară cu subiectele care contemplă Schimbarea: „El S-a schimbat înaintea lor”¹¹.

¹⁰ *Ibidem*, XII, 27.

¹¹ *Ibidem*, XII, 37.

Spre deosebire de cei care au atins scopul vederii Schimbării la față a lui Hristos pe munte, Origen îi arată pe ceilalți ca fiind „jos”. Apropierea spațială redată prin adverbele locale „înainte”, „înapoi”, „jos” „sus” formează în gândirea lui Origen mărimi pentru redarea unei legături mai mari sau mai mici cu Hristos. Folosirea cuvântului „jos” în semnificația lui spațială sau locală constituie doar punctul de plecare al înțelegerii pentru afirmații la alt nivel. Adesea „sus” și „jos” par să stea în legătură cu Ierusalimul, ca expresie pentru o anumită realitate a mântuirii. Hristos a trebuit să coboare în „Ierusalimul de jos” ca să sufere și să moară¹². Dar există un alt Ierusalim, „Ierusalimul de sus”, construit din pietre vii¹³, care „nu se află în vale sau în adânc, ci este construit sus pe munte”¹⁴.

În *Comentariu la Matei*, Origen vede cele „șase zile” din relatarea Evanghelistului ca simbol al întregului cosmos, al cărui caracter văzut și trecător trebuie depășit de cel care vrea să devină vrednic de vederea Schimbării la față a lui Hristos: „După șase zile Iisus a luat câțiva cu Sine. Dacă vreunul dintre noi vrea să fie luat de Iisus să fie dus de El pe muntele înalt și să fie învrednicit deoparte să vadă Schimbarea la față, să depășească cele șase zile, ca să nu își mai îndrepte privirea sa spre ceea ce este văzut, pentru că nu mai iubește lumea și lucrurile din lume, nici să nu mai râvnească după vreo oarecare dorință lumească ce este o dorință a trupului, a avuției în trup și a cinstirii după trup”¹⁵.

¹² *Ibidem*, XII, 20.

¹³ *Ibidem*, XVI, 3.

¹⁴ *Idem*, *Der Johanneskommentar*, în: „Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte”, Bd. IV, hg. von E. Preuschen, Berlin, 1903.

¹⁵ *Ibidem*, XII, 36.

Destinația omului de jos se arată în acest text ca o „poseiune în minte a ceea ce este material și trecător” (φρόνημα ὕλης εἰσὶν καὶ φθοράς)¹⁶. În omul păcătos simțurile spirituale sunt moarte¹⁷, nefiind capabil să mănânce pâinea cerească¹⁸ și să cuprindă sensul spiritual al Scripturii¹⁹.

Ieșirea din această stare a omului de jos este Întruparea Cuvântului. Coborârea Fiului lui Dumnezeu este o acomodare. Criteriul necesar și gradul acestei acomodări îl formează capacitatea de înțelegere (νοεῖν) a omului. Întruparea Cuvântului corespunde acestei capacități de înțelegere: „Pentru cunoaștere există un dublu început: unul stă în natura lucrurilor, altul în relația pe care un lucru o are cu noi. Dacă aplicăm aceasta la Hristos, atunci începutul în sine al Lui este dumnezeirea; pentru noi însă, care nu suntem în stare să pășim spre măreția propriului Său adevăr, aceasta este umanitatea Sa... așadar se poate spune: începutul cunoașterii lui Hristos, așa cum este El în Sine, este El, în măsura în care este «înțelepciune» și «putere» a lui Dumnezeu; pentru noi însă (începutul cunoașterii) este «Cuvântul făcut trup», ca să locuiască printre noi. După aceasta putem să-l înțelegem”²⁰. „Fără om nu am fi înțeles folosul mântuirii dacă El ar fi rămas cum era la început la Dumnezeu și nu ar fi luat chip de om... după El (adică după Cel întrupat) vom fi și noi acum în stare să primim pe Cuvântul fiecare după măsura și modul cum și ce loc îi facem în sufletul nostru.”²¹

¹⁶ *Ibidem*, XX, 22.

¹⁷ *Idem*, *Comentar la Epistola către Romani*, IV, PG 14, 977 D sq.

¹⁸ *Idem*, *Comentar la Psalmul 77*, 31, PG 17, 144 A-145 C.

¹⁹ *Idem*, *Der Johanneskommentar*, X, 43.

²⁰ *Ibidem*, I, 18.

²¹ *Ibidem*, X, 6.

În aceste texte Origen încearcă să arate dimensiunea revelației aduse prin Întruparea lui Hristos: prin Întruparea Cuvântului, omul de jos, a cărui destinație fundamentală este incapacitatea vreunui acces la dumnezeirea Cuvântului, primește o posibilitate de unire cu Hristos, căci, prin Întruparea Sa, Hristos Însuși a devenit unul „de jos”, primind „chipul de jos” (τῆν εἰκόνα κάτω)²². Umanitatea lui Hristos este prima treaptă sau, după cum spune Origen în alt loc, „inițierea după trup” (κατά σάρκα εἰσαγωγή) în urcarea spre cunoașterea Logosului.

Ca organ al revelației Logosului dumnezeiesc, umanitatea lui Hristos apare în formulări diferite: „În Iisus este contemplat Fiul lui Dumnezeu, Cuvântul și Înțelepciunea Lui”, „Cuvântul apărut în Iisus care era deja plin de Dumnezeu”. În contradicție cu aceasta, Origen oferă o altă expunere a umanității lui Hristos: „Când el (Celsus) continuă: «A fost văzut ca pătimitor, ca înviat numai de o persoană», am răspuns deja la aceasta... Aici voim numai să spunem: omenescul din persoana Sa era tuturor vizibil, dumnezeiescul însă – și eu spun aceasta nu în relație, ci în opoziție – nu era tuturor vizibil”²³.

„Niciun om rațional nu va accepta aici că în cuvintele: «Cine M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl», Iisus a avut în vedere trupul Său căzut sub simțuri (αἰσθητον) și văzut de oameni (βλεπομενον), căci altfel toți cei care au strigat «Răstignește-L! Răstignește-L», precum și Pilat, care avea putere

²² *Ibidem*, VI, 34. „Dimpotrivă, este ceva însemnat să porți încălțăminte la Iisus și este de asemenea ceva însemnat să înghinunchezi în fața lui Iisus trupesc, Care S-a făcut în trupul Său unul «de jos», pentru a contempla chipul Său de jos” (*Ibidem*).

²³ *Ibidem*, *Gegen Celsus*, II, 70, în: „Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte”, (GCS) Bd. I, hg. von E. Preuschen, Berlin, 1899, p. 192.

peste umanitatea lui Iisus, ar fi făcut parte dintre cei ce L-au văzut pe Dumnezeu-Tatăl, ceea ce-i absurd”²⁴.

Problemele dogmatice pe care le ridică aceste texte din urmă ale lui Origen trebuie analizate mai atent, tocmai pentru a vedea incoerența și contradicțiile sale doctrinare privitoare la dimensiunea revelației împlinite în Hristos prepaschal în relația Lui cu Tatăl.

Lipsește comentariul făcut de Origen la versetul de la Ioan 14, 9 – în care Evanghelistul a redat răspunsul lui Hristos la cererea lui Filip: „arată-ne pe Tatăl”, prin cuvintele: „Cine M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl”. Însă apropierea diverselor citate pe care Origen le redă, însoțindu-le uneori de comentarii scurte, face posibilă sesizarea doctrinei pe care el o leagă de acest verset.

Versetul acesta este legat de teologia chipului. Origen spune că cine vede chipul, poate cunoaște și modelul chipului. Titlurile de care el vorbește, ca de ex. strălucire și oglindire, sunt susținute prin citarea acestui verset²⁵. Ca să evite înțelegerea literală a cuvântului lui Iisus, el introduce versetul de la Ioan 14, 9 în *Despre principii*, pentru a desfășura argumentarea: față de gnostici, care afirmă că adevăratul Dumnezeu

²⁴ *Ibidem*, VII, 43. „Observa autem, ne audiens Patrem videri corporeum aliquid sentias et Deum visibilem putes. Visus, quo Deus videtur, non est corporis, sed mentis et spiritus... Et utique non ita inepti erimus, ut putemus quod qui secundum corpus Iesum «vidit, viderit etiam Patrem»; alioquin inveniuntur et scribae et pharisaei, Hypocritae et Pilatus, qui eum «flagellis cecidit», et omnis ille populus, qui clamabat: «Crucifige, crucifige, eum», videntes Iesum secundum carnem etiam Deum «Patrem vidisse». Quod utique non solum absurdum videtur esse, sed et impium.” *Idem, Commentarium in Canticum Canticorum*, III, în „Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte”, Bd. VIII, hg. von A. Baehrens, Leipzig, 1925, p. 215.

²⁵ *Idem, De principiis*, II, 2, 6, în: GCS 22, ed. de E. Preuschen, 1901, p. 37, 2.

a fost nevăzut în Vechiul Testament și văzut în Noul Testament, vederea nu trebuie înțeleasă în sensul material, pentru că Mântuitorul n-a fost mai vizibil decât Tatăl Său²⁶.

Cuvântul adresat lui Filip: „a vedea”, trebuie interpretat prin „a înțelege”, de aici trecerea de la ὁρᾶν la νοεῖν²⁷. Rufin trece de la *videre* la *intelligere*. În *Contra lui Celsus*, Origen elimină în același mod sensul concret al cuvântului lui Iisus: „Că expresia «Cine M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl Care M-a trimis» nu trebuie înțeleasă în sens fizic și sensibil reiese și din răspunsul pe care Iisus l-a dat lui Filip: «De atâta vreme sunt cu voi și nu M-ai cunoscut, Filipe?» (Ioan 14, 9), atunci când acesta L-a întrebat și L-a rugat: «Doamne, arată-ne nouă pe Tatăl și ne este de ajuns» (Ioan 14, 8). Cine a priceput că aceste cuvinte ale lui Dumnezeu Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu «Cel mai întâi zidit decât toată făptura» (Coloseni 1, 15) trebuie să le înțeleagă în sensul că Dumnezeu Cuvântul S-a făcut om, acela va ști că văzând «chipul lui Dumnezeu celui nevăzut» va înțelege că-i vorba de Tatăl și Creatorul acestei lumi²⁸.

Libertatea cu care Origen folosește acest cuvânt fără referință la vederea materială a lui Iisus se arată în faptul că el îl aplică nu numai celor care au văzut pe Iisus, ci tuturor categoriilor de persoane, ca, de pildă, persoanelor de dinainte de Întrupare²⁹. Când comentează termenul *oglinďă*, el spune: „Oglinďă prin care Pavel, Petru și cei asemenea lor văd pe Dumnezeu, pentru că El spune: cel care M-a văzut, a văzut pe Tatăl, Care M-a trimis”³⁰.

²⁶ *Ibidem*, II, 4, 3, p. 130, pp. 27 sq.

²⁷ M. Harl, *Origène et la fonction révélatrice du Verbe incarné*, Paris, 1958, p. 184.

²⁸ *Idem*, *Gegen Celsus*, VII, 43, în *col. cit.*, p. 194.

²⁹ *Idem*, *Der Johanneskommentar*, VI, 4, p. 19.

³⁰ *Ibidem*, XIII, 25.